

אל תרחק

עם הופעת כל קובץ חדש של זלדה, ואלה קטנים ודקים, אני מנסה לשוב ולתהות על ייחודה. רוח מסוימת מאד גושבת מן השי-רים הקטנים אליך. החומר שבידה חומר מופר, שאינו חושש מן היומיומי מזה ומן החגיגי, או המליצי, מזה. והתערובת היא שירה אישית, נשית, שבירה ואיתנה, נהירה וחדשה כאחת.

ואולי אמנם אותו ייחוד הוא זה: מיזוג מאוזן ועדין מאד של עניינים שנראים בלתי-מתמזגים, של ניגודים וקצוות. עיקרו התי-מאטי של הקובץ האחרון בפדידות הדמומה של האשה האלמנה. בתוך אותה בדידות נרקם עולם קסום של דעת בקצהו האחד של העולם ומיסטיקה בקצהו השני, של אמונה דתית ושל מציאותיות, של עיקר וטפל, של דת שאינה פאנאטית, של הגיון וחושניות.

ועל הכל, נראה לי שהדינאמיקה השירית של זלדה נובעת מראייה בהירה וברורה של תחושותיה, של קיום הפרט והיקום כאחד. ראייה זו מציגה בשירים עולם מאוכלס למו-פת אמיתות ובדיות מוצהרות. מתוך ראייה זו יכולה זלדה לנסח את התחושות ואת המחשבות באפנים המעוררים התרגשות בפשטותם החיצונית.

אין זלדה מניידת לצרכי שירתה אלא עצמים יומיומיים בסיסיים—ומכאן הראשוניות, ה-חווייה הפנה והעצמה שבשירים:

וכאשר אקץ מחלומי

וחושך יהיה סביבי

ורחיטי הישנים ישמעו קולות נפץ דקים.

(ע' 8)

המיזוג של היומיומי עם רימוז מיסטי—או אולי על-מציאותי—מתבטא גם הוא בניסוח פשוט שמופיע ללא טכסיות, ובכך הוא מפתיע:

אם נפשי על צדה תשכב

חפורה בתוך צער

ונרתעת מאלמות

מקתם, בייחוד כאשר הדברים אמורים בשי-רי-הקודש. "שירי אהבת ה' ושירי-ציון משתלבים שילוב נפלא במרקם הפילוסופי של המשורר-הרופא, המעודן ויפה-הנפש, ששיריו מרטיטים עד היום את לבנו. הויכוח הנוקב עם אומות-העולם על עיקרי אמונתנו ועל זכותנו על א"י מסתבר יפה על רקע השקפת-עולמו הדתית והלאומית של ריה"ל, שהיה בקי בסתרי גנזיה של חכמת-יפת".

אף כאן מגלה המהדיר בקיאות מפליאה באשר לזיקת משוררנו לשירה העברית. הוא מסתמך על משוררים ערבים בני-דורו, כגון אבן-חמדיס, אבו-אלעלא אל-מערי (בתיאור הלילה ככושית), או אבו אל-חסן אל-ענסי (בתיאור הים והשמיים), ב"שבילים נכוחים" (על-פי סביל-אללה), או בשימוש במלת-הקשר "ואם" כבערבית (אף-על-פי-כן). בייחוד מעניין מכתם-האהבה של גדול השירה הערבית, אל-מוטנבי, שתורגם בידי יהודה הלוי, אם גם בשינוי קל—הפנייה היא אל זכר, ולא אל עלמה סורית, כבמקור. השינוי נעשה, כנראה, כמנהג המשוררים הערבים לחבר שיר-אהבה בלשון זכר. ואולי עשה כן ריה"ל על-דרך "חירות השיר"? כן מעניין ההסבר של "אחרית" במובן של "העולם הבא" (כפי שהוא רוח בקוראן).

אלה מעט מן הזיקוקים שבספר. מצד שני, חבל שלא צירף לכאן החוקר הנכבד גם את יצירתו המונומנטאלית של רשב"ג, "כתר מלכות". המהדיר מבטיח שיפרסם על כך מחקר מיוחד, ואנו מצפים לו בקוצר-רוח.

באשר לצורה המהודרת והנאה, ראוייה ההו-צאה לברכה. כן ראוי להצביע על הרשימה הביבליוגרפית ועל רשימת הנושאים והתר-גילים הנאים בסוף הספר. ואכן, עמל-שנים הושקע בילקוט זה, ואילו למדו ורזירי-עט העושים ספרים חדשים-לבקרים להוציא עבר-דה מתוקנת מעין זו, וראי היה עולה בדינו לשנות את היחס הצונן של תלמידינו אל השירה העברית שנכתבה בספרד.

ש.ר.

* זלדה: אל תרחק (שירים); הקיבוץ המאו-חד, 1975; 42 עמ'.

בבכי אותי תקצור

לכאורה, ספר-זכרון לבארי חזק, איש אפי-קים; למעשה, שונה הספר מספר-זכרון בכך שעיקרו דברים שבכתב שהותיר בארי. ששת השירים שנמצאו בעזבונו (את האחרים הש-מיד) זכו לפירסום רב קודם פירסום הספר—ובצדק: נגלה בהם משורר רגיש, השולט באמנות השיר. אהבתו הרבה לשירת דוד פוגל ולשירת אמיר גלבוע נותנת כאן אותו תיה בעקיפים—הדחיסות וההודקקות לרקמת-שיר מורכבת קשורות באהבה זו ובהכרות העמוקה עמה. מטבע-הדברים קל היה להביא את שיריו של בארי חזק בבמות שונות, וקשה היה להביא את איגרותיו אלו, לפי שכוונתו לכתובת מוגדרת, ועל-הרוב נכתבו בפרצי רגשות והירהורים, והן מרכוזות פחות, ורק בצירופן יחד מתגלה דמותו היפה ועוצת-הרושם.

הביוגרפיה של בארי חזק היא כמעט ביוגרפיה סטריאוטיפית של ישראלי צעיר, כפי שהוא מוצג בדפוס האידיאלי: נולד בקי-בוץ, עסק בספורט ובהדרכה, שירת כקצין ביחידת-צנחנים, למד כלכלה ונמשך לעי-סוקי חינוך, לא התגבר על אהבתו לספרות ובעת שהורה כלכלה באוניברסיטה למד בחוג לספרות (עבודתו על אמיר גלבוע מתפר-סמת כאן). אילו בא מישור לספר את סיפורי-חייו ולא הביא דברים משלו, אולי היה יוצר מושא להזדהות לצעירים רבים. טוב, כמובן, שלא נהגו כך, והפקיעו את דבריו מרשות היחיד.

איגרותיו של בארי חזק מצטיינות בכושר ניסוח נדיר: תחושות, תגובות לנעשה, הגות ורשמי קריאה זוכים לניסוח רגיש ומדויק בלי שתיפגם מסגרת כתיבתם—האיגרת מכי-ונת על-הרוב לידידה או לרעה. בארי חזק לא היה קונפורמיסט: ספרים שקרא בנעור-ריו לא נמנו עם המקובלים (גם בהיותו נער הירבה לקרוא שירה, והוא "גילה" את פוגל קודם להופעת כל שירי פוגל במהדורת פגיס); ספרי-העיון שקרא לא היו אלה

שבאנשים, במכונות, ובנחשים... (ע' 10)
עד המלה "נחשים" בציטוט זה התמונה ברורה מאד ומופרת: לילה, בדידות, צער אישי, הרעשים שבוקעים מן החוץ: אנשים, מכונות—ולפתע, הנחשים. אלה האחרונים מפלסים דרך לשיר אל מעבר לתמונה הפשוט-טה הפותחת, ומכאן והלאה: "ולא תשוט בסתר הלילה / ולא תעוף עם רוח דרך עלים", וגו'.

היחסים בין הנשמה, הנפש, התחושות והגוף, כמו היחסים עם אלוהים, הם אמביוואלנטיים: יש תלות, אך אי-בזה משאירה זלדה מקום גם לפעולה. כלומר, לא רק אלוהים קובע, בפשטות, את דמותו של האדם; הוא מעוצב גם על-ידי אביו ואמו, קומתו ואופן חיכוך, האריג, ההרים, ביתו, מזלותיו, שכניו, חט-איות, כמיהתו, שונאיו, אהבתו, חגיו ומלאכ-תו, תקופות השנה ועורונו: "לכל איש יש שם / שנתן לו הים / ונתן לו / מותו". (בשיר "לכל איש יש שם", ע' 26).

שוב, בשיר זה מנסחת זלדה את המהויות הקובעות, את סיכום הדברים ה"חשובים", את יסודו של עולם.

את הטכס הדתי הופכת זלדה לחוויה אישית רומאנטית כמעט, גובלת במיסטיקה. כאן שוב היא יוצאת מפעולה דתית כגון הדלקת הנרות, מפנימה את הפעולה למצבה האישי הספציפי, ויוצאת ממנה הרחק אל אופק תלוש ואגדי:

כאשר ברכתי על הנרות / קראו כיסופי בקול: / שבת שלום יקירי—/ אך המה גטשו את ארצות החיים / ולא ענו לרוך.
אמר חגי הרועד: שרשי למעלה. / לחש-תי: / שלום לך, שבת לך, נשמת. / מבעד לדמעותי שוטטו שלהבות / והקיר כולו זהב מנצנץ, / כל-כך אור מסביבי / וכל-כך הפאב / עוד רגע ותצא נשמת. (ע' 6)

כך התחיל השיר בנרות, כיסופים, חגים, דמעות, שלהבות, זהב מנצנץ, אור גדול—ונסתיים ביציאת הנשמה, ביטוי חזק כל-כך על רקע זה, בערגתו, בבדידותו, בנשמתו.

* בארי חזק: בבכי אותי תקצור; הקיבוץ המאוחד, 1974; 158 עמ'.